

- Moody, H. L. B. & Moore, J. D. (eds), *English for Specific Purposes: An International Seminar*, The British Council, Bogota, Colombia, 1977.
- Munby, J., *Communicative Syllabus Design*, Cambridge, Cambridge University Press, 1978.
- Pride, J. B. & Holmes, J. (eds), *Sociolinguistics*, Harmondsworth, Penguin, 1972.
- Widdowson, H. G., *An Applied Linguistic Approach to Discourse Analysis*, (Doktorska disertacija), University of Edinburgh, 1973.
- Widdowson, H. G. (1975a), "Interpretive procedures and the importance of poetry" u Corder & Roulet 1975:83—93.
- Widdowson, H. G. (1975b), "EST in theory and practice", u *English for Academic Study*, The British Council ETIC, 1975.
- Widdowson, H. G. (1977a), "Approaches to Discourse", u Gutknecht, 1977:236—260.
- Widdowson, H. G. (1977b), "The communicative approach and its application", u Moody & Moore 1977.
- Widdowson, H. G., *Teaching Language as Communication*, London, Oxford University Press, 1978.
- Žepić, S., "Trebba li jezik struke posebno poučavati?", *Strani jezici* br. 1—2, Zagreb, 1979.

Željka Rančigaj

SEMANTIKA I SINTAKSA U NEKIM HRVATSKOSRPSKIM I TALIJANSKIM PRILOZIMA

1. Važnost semantike kao temeljne komponente u jezičnom modelu neosporna je u lingvistici našeg vremena, pa zato nijedan opis jezičnih činjenica ne može zanemariti semantičke sadržaje jezičnih elemenata i njihove međusobne kompatibilnosti¹. Uz semantiku važna su područja suvremene jezične znanosti i psiholingvistika i pragmatika², a svakako i kontrastivna lingvistika³ (osobito u višejezičnim sredinama i u malih naroda, koji su više od drugih upućeni na učenje stranih jezika). Sve te discipline nalaze svoju primjenu u poučavanju jezika u školama, pri čemu prvi (tzv. materinski) jezik može biti važan za uočavanje i usvajanje struktura drugih jezika, ali i obratno (stara je istina da čovjek učeći strane jezike zapaža i mnoge značajke svoga prvoga jezika, koje bi mu inače možda promakle).

2. Polazeći od tih općih teoretsko-metodoloških postavki, a znajući da sva ta pitanja nisu u nas još dovoljno obrađena, željeli bismo u ovom krat-

¹ Za važnost semantike u suvremenoj generativno-transformacijskoj teoriji i lingvistici uopće vidi, npr., Crystal (1974), str. 238; Wardhaugh (1972), str. 150; A. R. Puglielli (1977), posebno str. 156—160.

² Vidi definiciju pragmatike (po Ch. W. Morrisu) u: M. Ivić (1970), str. 174: »Pragmatika obuhvata proučavanje komunikativnih sredstava u odnosu na čoveka: što se događa s čovekom kad daje i prima saopštenja; od čega zavisi oblik komuniciranja načelno i konkretno (u datoj prilici); u kojoj meri tip kulture uslovljava komunikativnu formu.«

³ Kontrastivnom se lingvistikom u nas već više od jednog desetljeća bavi R. Filipović (v. njegovu bibliografiju o tome u: »Studia Romanica et Anglica Zagabiansia«, br. 41—42, posebno str. 12—13, s teoretskim postavkama i smjernicama kontrastivnoga studija).

kom prilogu iznijeti neka opažanja i zaključke do kojih smo došli uspoređujući određene strukture hrvatskosrpskog (hs.) i talijanskog (tal.) jezika, u nadi da će to biti skroman doprinos unapređivanju nastave talijanskoga jezika u našim školama. Promotrit ćemo semantičko-sintaktička svojstva jedne skupine priloga⁴ koji mogu imati i vremensko i pojmovno, u našem slučaju kvantitativno značenje⁵: po abecednom redu to su prilozii *još*, *opet*, *tek*, *već*, *više ne*. Izostavit ćemo, s jedne strane, priloge koji imaju posve vremensko deiktičko značenje (*danas*, *jutros*, *ljetos*, *jučer* itd.), a s druge strane i one priloge čije je značenje samo pojmovno (npr. *bar*, *čak* itd.). U analizi koja slijedi vodit ćemo računa o semantičkim i/ili sintaktičkim svojstvima spomenutih priloga, kao i o nekim drugim činjenicama koje mogu biti važne za semantičku interpretaciju i kompatibilnost semantičkih sadržaja.

3. Prvi od priloga kojim ćemo se pozabaviti jest *još*. Pogledajmo ove rečenice:

- (1) *Još dva kilometra i stigli smo.*
- (2) *Još dva sata i naš će izlet završiti.*
- (3) *Još dva kilograma i bit će dovoljno.*

U prvom je primjeru značenje prostorno, u drugom vremensko, u trećem pojmovno, a u sve tri rečenice hs. *još* može se prevesti tal. prilogom *ancora*:

- (1 a) *Ancora due chilometri e siamo arrivati.*
- (2 a) *Ancora due ore e la nostra gita sarà finita.*
- (3 a) *Ancora due chili e basterà.*

Mogućnost upotrebe hs. *još* odnosno tal. *ancora* ne mijenja se ako brojčanu oznaku zamijenimo približnom (hs. *još malo*, tal. *ancora un po'*).

U sljedećim dvama primjerima opazit ćemo, naprotiv, da našem *još* odgovaraju dva talijanska priloga, koji nisu međusobno komutabilni (dakle, nalaze se u neke vrste komplementarnoj distribuciji):

- (4) *Osım knjiga Ivo ima još (i) veliku zbirku ploča.*
- (5) *Ivo ima 85 godina, a još radi kao nekoć.*

U rečenici (4) prilog *još* može se zamijeniti prilogom *također*, dok u rečenici (5) takva zamjena nije moguća. S druge strane, *još* u rečenici (5) može se pojačati prilogom *uvijek* (v. § 9), što u rečenici (4) nije moguće bez promjene značenja. Isto je pojačanje moguće u talijanskom u rečenici (5.a) (*ancora sempre*), dok nije moguće u rečenici (4.a) (*anche sempre*). Prema tome, u rečenicama (4)—(4.a) i (5)—(5.a) jednom hs. prilogu (*još*) odgovaraju dva talijanska priloga (*ancora*, *anche*). Sva se površinska (aktualizirana) značenja, kako hs. tako i tal. priloga, svode međutim na jedan jedini dubin-

⁴ U ovom radu zadržavamo pojam i izraz *prilog* prije svega radi kontinuiteta s tradicijom našeg poučavanja jezika u osnovnoj i srednjoj školi, premda inače prihvaćamo kritiku tradicionalnog pojma »priloga« koju izriču neki suvremeni lingvisti (B. Pottier, npr., ističe kako tradicionalna gramatika stavlja u rubriku »prilozii« sve ono što ne umije smjestiti drugamo, a slično se o pojmu »priloga« izražava i D. Crystal; usp.: Pottier, (1962), str. 53. i dalje; Crystal, (1974), str. 75.

⁵ Za podjelu značenja na *dimenzionalno* (koje se dalje dijeli na *prostorno* i *vremensko*) i *pojmovno*, koja je jedan od temeljnih elemenata semantičko-sintaktičke teorije B. Pottiera, vidi: Pottier, (1962), str. 126—127, Pottier, (1974), str. 56. i dalje.

ski sem a to je [+ dodavanje], što znači da je eksplicitno ili implicitno pretpostavljeno nešto što je prije kazano, čemu se dodaje izričaj s *još* (*ancora, anche*) i bez čega upotreba tih priloga nije ni moguća.

4. U određenim kontekstima aktualizacija temeljnoga sema [+ dodavanje] hs. priloga *još* može ovisiti o položaju u rečenici, dakle o sintagmatikom faktorom:

- (6) *Još u srednjoj školi Marko se zanimao za astronomiju⁶.*
- (7) *U srednjoj školi Marko se još zanimao za astronomiju.*
- (8) *U srednjoj školi još (i) Marko se zanimao za astronomiju.*
- (9) *U srednjoj školi Marko se zanimao još (i) za astronomiju.*

U rečenicama (6) i (7) *još* ima vremensko značenje, prevodi se talijanskim *ancora*, a zamjena priloga *također* nije moguća; naprotiv, u primjerima (8) i (9) značenje je pojmovno, zamjena s *također* je normalno moguća, a hs. *još* odgovarat će u talijanskom *anche*:

- (6.a) *Ancora nel liceo Marco s'interessava di astronomia.*
- (7.a) *Nel liceo Marco s'interessava ancora di astronomia.*
- (8.a) *Nel liceo anche Marco s'interessava di astronomia.*
- (9.a) *Nel liceo Marco s'interessava anche di astronomia.*

Bez teškoća ćemo zaključiti da se temeljni sem [+ dodavanje] aktualizira u vremenskom smislu u onim kontekstima koji izražavaju na bilo koji način proces, trajanje, odvijanje itd⁷.

5. Valja dodati da u određenim kontekstima talijanski prilog *ancora* odgovara našem prilogu *opet*, npr.:

- (10) *Ancora tu?*
- (11) *Proverò a telefonargli ancora.*
- (12) *Hai fatto ancora lo stesso sbaglio!*

Očito je da tal. *ancora* ne možemo ovdje prevesti našim *još*, nego samo hs. prilogom *opet* ili *ponovno*:

- (10.a) *Opet ti? (ne*Još ti?)*
- (11.a) *Pokušat ću mu telefonirati ponovno (ne:* još)*
- (12.ã) *Opet si učinio istu grešku! (nikako:* Još si učinio ...).*

Da bi značenje 'opet, ponovno' bilo moguće, potrebno je da bude izrečeno (ili bar implicitno pretpostavljeno) da je neka radnja određeno vrijeme trajala (ili se nekoliko puta vršila), zatim bila prekinuta, pa da se u času

⁶ U toj je rečenici moguće i *još* i *već*. Prvi prilog je moguć zato što se inzistira na tome da se radnja dogodila u vremenskom segmentu koji će nakon toga, a prije točke govorenja, prestati, pa se time indirektno izražava nastupanje radnje prije očekivane točke. Drugi prilog, *već*, kazuje to direktno, bez obzira na trajanje ili ne trajanje segmenta u kojem se to odvija. Zato i jedna i druga konstrukcija može biti »obojena« različitim stilističkim (afektivnim) sadržajima.

⁷ Jasno je samo po sebi da riječ *škola* ovdje ne znači ni zgradu u kojoj se održava nastava ni ustanovu, nego sâm obrazovni proces, dakle pojam koji sadrži u sebi trajanje. Za ilustraciju različitih značenja priloga *još* ovisno o njegovu položaju navest ćemo i ovaj primjer iz »Vjesnika« od 16. listopada 1979, str. 16: »Poslije potresa u nevesinjskoj općini — još 247 obitelji pod šatorima«. U napisu se kaže da 247 obitelji boravi još (u v i j e k) pod šatorima, dok naslov sam po sebi sugerira kvantitativno značenje ('obiteljima koje već borave pod šatorima pridolaze još 247 novih' ili sl.).

govorenja opet nastavlja. Drugim riječima, ako se ne radi o posebnim stilističkim faktorima, prilog *ancora* u značenju 'opet' nije moguć ako glagol izražava kontinuiran proces (odvijanje itd.).

6. Po našoj interpretaciji negativni je par priloga *još* prilog *više ne*: dok prvi izražava nastavak odvijanja radnje (trajanja stanja) preko očekivane točke na vremenskoj osi, drugi kazuje da se radnja (stanje itd.) ne nastavlja preko te točke (tj. prethodnom segmentu radnje, stanja itd. ne dodaje se novi segment):

(13) *Marko još radi.* (Marko je radio prije i nastavlja raditi u času govorenja.)

(14) *Marko više ne radi.* (Marko je prije radio, ali je rad prekinut prije časa u kojemu se govori.)

U oba je primjera pretpostavljeno da je Marko radio prije časa govorenja, bez čega ni *još* ni *više ne* nisu mogućí. Iste konstatacije vrijede i za talijanski jezik:

(13.a) *Marco lavora ancora.* (M. ha lavorato e continua a lavorare.)

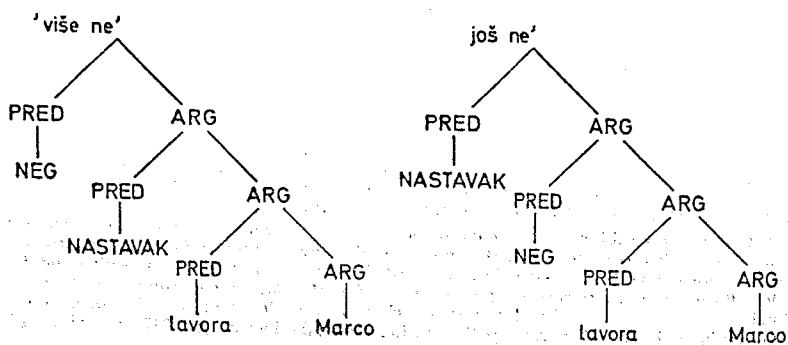
(14.a) *Marco non lavora più.* (M. ha lavorato prima, ma ha smesso.)

Prema tome, protivno onome što bismo možda u prvi čas pomislili (na osnovi simetrije s parovima kao *ovdje — ne ovdje, danas — ne danas, previše — ne previše* itd.), *još* i *još ne* ne tvore par koji bi se temeljio na negaciji priloga, jer u oba člana *još* ima svoje temeljno značenje [+ dodavanje], a negiran je samo glagol⁸. Npr.:

(13) *Marko još radi* (= radio je prije i radi i sada).

(15) *Marko još ne radi* (=nije radio prije niti radi u času govorenja).

⁸ U slučaju *više ne* (*non più*) negacija se odnosi na prilog *više* (*On više ne pjeva* = 'on više nije u stanju pjevanja' itd., dok uz poimovno *više* negacija negira glagol (*On ne pjeva više* = 'on ne pjeva u većoj mjeri' itd.). Uz *još*, naprotiv, negacija negira glagol, a prilog izražava, kako u potvrđnoj, tako i u niječnoj rečenici, svoje osnovno značenje, tj. produženje, nastavak. S tim je u vezi da uz talijanski *ancora* mogu stajati (dakako u komplementarnoj distribuciji) oba alomorfa talijanske negacije (*ancora non* + glagol) *ancora no* kao samostalni supstitut), uz *più* normalno stoji samo *non* (*non più*). Po sistemu D. Parisi — F. Antinucci (1977, *passim*) razlika u odnosima negacije i priloga u *više ne* i *još ne* može se prikazati ovakvim shemama:

7. Četvrti hs. prilog što ga razmatramo u ovoj analizi jest *već*, a odgovara mu talijansko *già*⁹. Temeljni je sem, kako u našem, tako i u talijanskom prilogu [+preuranjenost radnje], tj. značenje 'prije očekivane točke na vremenskoj osi', a to znači da ne možemo kazati 'već' ako nemamo kriterija za procjenu »preuranjenosti«¹⁰. Dva jednostavna primjera, po jedan za svaki jezik, ilustrirat će nam to značenje:

(16) *Ivan je išao vrlo brzo i stigao je kući već u 5 sati* (a očekivali smo ga tek oko 8 sati).

(16.a) *Giovanni ha camminato molto presto ed è arrivato a casa già alle cinque* (mentre noi lo aspettavamo appena per le otto circa).

Prilogu *već* protivan je, po položaju prema točki na vremenskoj osi, hs. prilog *tek* (*istom*), tal. *appena* (također *soltanto*, *solo*): nasuprot »preuranjenosti«, prilog *tek* izražava »zakasnjelost«.

8. U sljedećim rečenicama i *već* (tal. *già*) i *tek* (tal. *appena*) izražavaju dva na izgled suprotna značenja:

(17) *Već je pet sati* (a mislio sam da je tek tri).

(18) *Ivan je došao već u pet sati* (a mi smo ga očekivali tek oko osam sati).

(17.a) *Sono già le cinque* (e io ho creduto che fossero appena le tre).

(18.a) *Giovanni è arrivato già alle cinque* (mentre noi lo aspettavamo appena per le otto).

(19) *Tek je pet sati* (a ja sam mislio da je već najmanje sedam).

(20) *Ivan je stigao tek u pet sati* (a mi smo ga očekivali već oko podneva).

(19.a) *Sono appena le cinque* (e io ho creduto che fossero già almeno le sette).

(20.a) *Giovanni è arrivato appena alle cinque* (mentre noi lo aspettavamo già verso il mezzogiorno).

U rečenicama (19) i (20) prilog *tek* izražava 'jedva dostignut minimum' (usp. u tal. *appena*, slož. od *a* i *pena*, i usp. također *a mala pena*): taj se jedva dostignuti minimalni stupanj aktualizira kao vrijeme u rečenici (19) ('tek toliko, ne više vremena'), a kao brzina stizanja u rečenici (20) ('tako sporo, ne brže').

Već u rečenicama (17) i (18) označava nadmašeni očekivani stupanj: protjecanje vremena brže od očekivanog u rečenici (17) brzinu stizanja veću od očekivane u rečenici (18). Analogno je sa talijanskim primjerima od (17.a) do (20.a).

⁹ Iz analize ćemo izostaviti hs. *već* kao veznik (*nije došao, već je poslao telegram*), a također *već* u funkciji uvjeravanja i potvrđivanja (*On će već sve uraditi*); s druge strane, nećemo uzeti u obzir talijansko *già* kao potvrđujuću »jeku« nekoga suda (hs. *pa da*; npr. *Dovresti andare dal dentista. — Già ma sai che ho tanta paura!* 'Morao bi ići zubaru. — Pa da (znam i sâm), ali da znaš kako se bojim!') kao *già* u značenju 'nekoć, prije', u određenim kontekstima (npr. *Via Verdi già Via Mazzini* itd.).

¹⁰ Taj kriterij naziva Pottier orijentiranim semom (Pottier, 1974, str. 178).

9. Na kraju naše kratke analize bit će korisno rezimirati značajke priloga koje smo uspjeli utvrditi, i povezati neke druge činjenice.

9.1. Svim je analiziranim priložima zajedničko to da, kao jedan osnovni (»duboki«) sem, pretpostavljaju situaciju na vremenskoj osi.

9.2. U paru *još/više ne* tome se dodaje i sem [+ nastavak] trajanja (vršenja) radnje (pozitivan odgovor za *još*, negativan odgovor za *više ne*).

9.3. U paru *već/tek* nalazimo, naprotiv, drugi dodatni sem, tj. razlikovanje preuranjenosti s obzirom na neku vremensku točku (*već*) od zakasnelosti s obzirom na isti kriterij (*tek*).

9.4. Kako za prvi par nije relevantan drugi sem, i obratno, možemo ih sintetizirati u ovu kratku tablicu:

	nastavak trajanja (vršenja) radnje +/-:	preuranjenost/zakasnelost:
<i>još</i>	+	0
<i>više ne</i>	-	0
<i>već</i>	0	+
<i>tek</i>	0	-

9.5. S kontrastivnoga je stajališta važno da je naša analiza pokazala — kako se moglo i očekivati — da odnos hs. i tal. prilogâ nije uvijek jedno-jednoznačan: hs. *još* odgovara npr. *ancora* i *anche*, dok tal. *ancora* može odgovarati našem *još*, ali i prilogu *opet*. Drugi su primjer različita značenja (ovdje ispuštena) našega priloga *već* i talijanskoga *già*, što smo ih spomenuli u bilješci 9.

9.6. Važnost sintagmatskoga faktora, napokon, upoznali smo na rečenicama (6)—(9). I ovdje su moguća kontrastivna zapažanja: dok u hs. jeziku značenje može ovisiti samo o položaju priloga *još*, u tal. sintagmatskom pridozazi i paradigmatički faktor, tj. izbor riječi *ancora* i *anche*.

10. Razumljivo je da u ovom kratkom prilogu nisu riješena sva pitanja; štoviše, nisu sva ni dotaknuta, pa to ostaje predmetom budućih studija. Da završimo, dakle, upućujući s nekoliko misli na *još* otvorene probleme.

10.1. Vrlo je važno, za opis svakoga od naših dvaju jezika, a i za njihov kontrastivni studij, kompatibilnost ovdje analiziranih priloga s vremenima (u oba jezika) i aspektima (posebno u hs. jeziku): odnos prilogâ s imperfektom, aoristom (*passato remoto*) i složenim perfektom (*passato prossimo*) u talijanskom, s trajnim i trenutnim aspektom u hrvatskosrpskom.

10.2. Nije manje važan problem odnos značenja naših priloga sa značenjem glagola, naročito ako izražavaju pojedine faze radnje, procesa itd. ('početi', 'nastavljati', 'produžiti', 'prekinuti', 'prestati' i sl.).

10.3. Poseban je problem odnos priloga *još*, *tek*, *već*, *više ne* s onim priložima koji izražavaju pojedine segmente na vremenskoj osi od apsolutne

negacije (*nikada*) do apsolutne afirmacije, tj. trajnosti (*uvijek*). U svom apsolutnom značenju ta dva »krajnja« priloга nisu kompatibilna s onima koji bilo kako segmentiraju ili situiraju radnju s obzirom na neku određenu vremensku točku, pa je zato u slučajevima kao *još nikada*, *više nikada* prilog orijentiran prema točki govorenja ('nikada do sada', 'nikada od sada').

10.4. Napokon, i delimitacija ovdje promotrenih priloga od onih koji — kako je u uvodu rečeno — imaju samo pojmovno značenje (*bar*, *čak*) jest tema vrijedna kako deskriptivnoga, tako i kontrastivnog studija.

LITERATURA

- Crystal, D., *Linguistics*, Harmondsworth, 1974.
Di Pietro, R., *Language Structures in Contrast*, Rowley (Mass.), 1971.
Ivić M., *Pravci u lingvistici*, Ljubljana, 1970.
Parisi, D. — Antinucci, F., *Elementi di grammatica*, Torino, 1977.
Pottier, B., *Systématique des éléments de relation*, Paris, 1962.
Pottier, B., *Linguistique générale, théorie et description*, Paris, 1974.
Rančigaj, Ž., *Generativna semantika u suvremenoj talijanskoj lingvistici*, »Strani jezici«, br. 4, str. 133—141, 1979.
Wardhaugh, R., *Introduction to Linguistics*, New York, 1972.